Kamishibai na lekcjach języka obcego

Propozycje rozwijania umiejętności słuchania i mówienia na poziomach A1–B2

DOI: 10.47050/jows.2022.1.71-77

Zastosowanie na lekcji nietuzinkowych, atrakcyjnych materiałów i pomocy dydaktycznych wzmaga zainteresowanie i motywację uczniów do odkrywania języka obcego w nowy, intrygujący sposób. Pozwala to nie tylko wprowadzić i utrwalić materiał językowy, ale też przykuć uwagę wychowanków, zwiększyć ich skupienie, a nawet pozytywnie ich zaskoczyć. Przykładem takiej pomocy jest teatrzyk *kamishibai*[1] mający szerokie zastosowanie na lekcjach języków obcych. Artykuł przedstawia, jak użyć go w rozwijaniu kompetencji rozumienia ze słuchu oraz tworzeniu wypowiedzi ustnej.

Kamishibai to dosłownie papierowy teatr (*kami* – papier, *shibai* – teatr) i zwany jest również teatrem ilustracji. Jest to japońska sztuka opowiadania za pomocą kart z obrazkami, które podczas ustnej narracji przekładane są w drewnianej skrzynce. Odbiorcy opowieści, obserwując kolejne ilustracje, słuchają równocześnie fragmentów powiązanego z nimi tekstu. Skrzynka zastępuje scenę teatralną, służy jako parawan na wzór teatrzyków marionetkowych, słowem – stanowi oryginalną oprawę do narracji.

Fot. 1. Otwarta skrzynka z książką *kamishibai* w formie ilustrowanych kart narracyjnych wyd. Tibum[2] (*Czułość – Câlins – Tenderness*, wydanie trójjęzyczne: w języku polskim, francuskim i angielskim)

Źródło: zdjęcie własne.

Skrzynka jest zazwyczaj wykonana z drewna i przystosowana do plansz o formacie A3, a więc odpowiedniej wielkości umożliwiającej łatwe jej przenoszenie oraz dobrą widoczność ilustracji nawet w przypadku większej grupy odbiorców. Można ją kupić lub wykonać samodzielnie, np. z tektury czy kartonu. Po rozchyleniu skrzydeł skrzynki uzyskujemy efekt odsłoniętej kurtyny teatralnej, zza której wyłania się pierwsza karta, zazwyczaj tytułowa. Gotowe karty narracyjne zawierają na odwrocie

1 O zastosowaniu kamishibai na lekcjach językach obcego można także przeczytać na portalu FRSE w artykule mojego autorstwa *Językowe opowieści inaczej, czyli jak skorzystać z aktywizującego potencjału kamishibai*.

2 Wydawnictwo, które jako pierwsze w Polsce rozpoczęło wydawanie oryginalnych, stworzonych zgodnie z ideą *kamishibai* książek w formie ilustrowanych kart narracyjnych: www.tibum.pl.

MAŁGORZATA PIOTROWSKA-SKRZYPEK
Centrum Kształcenia Nauczycieli Języków Obcych i Edukacji Europejskiej UW

każdego obrazka fragment treści opowiadania, widoczny tylko dla opowiadającego, gdyż skrzynka posiada z tyłu otwór umożliwiający dostęp do tekstu.

Całość mini spektaklu rozpoczyna się powolnym otwarciem skrzydeł, następnie opowiadający, w miarę przedstawiania kolejnych epizodów opowieści, przekłada karty (plansze) jedną po drugiej, by zakończyć historię zamknięciem skrzynki. Zastosowanie tych scenicznych rytuałów imituje efekt podnoszenia i opuszczania kurtyny, nadając opowieści magiczny charakter, dzięki któremu uczniowie mogą się poczuć jak widzowie w teatrze.

Kamishibai umożliwia zaaranżowanie prawdziwej, przenośnej mini sceny w dowolnych miejscach, np. w domu, klasie, bibliotece, świetlicy szkolnej czy w plenerze: w parku, lesie lub na boisku. Charakterystyczna forma umożliwia publiczności aktywne słuchanie, pozostawiając opowiadającemu kontrolę nad tempem i treścią.

Fot. 2. Jedna z kart narracyjnych widoczna od tyłu skrzynki

Źródło: zdjęcie własne.

Zastosowanie podczas zajęć z języka obcego

Kamishibai przyciąga uwagę uczących się języka, podnosząc skupienie i koncentrację niezależnie od ich wieku i umiejętności językowych. Zarówno dzieci w przedszkolu, uczniowie, jak i studenci, śledząc wątki zilustrowanego opowiadania, ćwiczą umiejętność rozumienia ze słuchu, jednocześnie przyswajając i utrwalając słownictwo. Ilustracje wspomagają wzrokowców w zapamiętaniu słów i wyrażeń, wypowiadany tekst pomaga słuchowcom, a zmieniające się plansze przykuwają uwagę kinestetyków, zatem główne sensoryczne typy uczenia się odnajdują preferowane kanały odbioru i przetwarzania informacji płynących z otoczenia.

Za pomocą *kamishibai* można rozwijać także tworzenie wypowiedzi ustnej, tzw. produkcji w mówieniu ciągłym. Wypowiedź ustna będzie się różnić w zależności od wieku i od poziomu znajomości języka: od młodszych i od starszych na podstawowym poziomie biegłości językowej A1 oczekuje się odtworzenia modelu ustnego krótkich zwrotów i zdań zaczerpniętych z *kamishibai*, natomiast na wyższych poziomach i w miarę rozwoju procesów poznawczych, wypowiedź ustna będzie rozbudowywana nawet do samodzielnej opowieści.

Przykład aktywności na poziomie biegłości językowej A1 – *Przedstawiam się*

Już od pierwszych lekcji można sięgnąć po *kamishibai*, prezentując uczniom bardzo proste wypowiedzi dotyczące np. przedstawiania siebie i innych. Ważny jest sposób mówienia opowiadającego, który przekazuje informacje powoli, zrozumiale i jest gotowy do pomocy. Można tu np. zaprezentować osobę lub postać fikcyjną znaną uczniom w danej kategorii wiekowej. Zdjęcia sław zamieszczone na planszach służą jako kanwa opowieści snutej prostymi zdaniami wypowiadanymi w języku obcym przez nauczyciela w pierwszej lub trzeciej osobie liczby pojedynczej[3] i opierającymi się na podstawowym słownictwie oraz prostej konstrukcji składniowej: *Nazywam się... / Nazywa się..., Mam na imię... / Ma na imię..., Jestem/Jest chłopcem/mężczyzną, Jestem/Jest dziewczyną/kobietą, To jest chłopiec/mężczyzna/dziewczyna/kobieta, Oto... mój/jej/jego dom, mój/jej/jego pies, mój/jej/jego kot, mój/jej/jego rower, Lubię... / Nie lubię... on/ona lubi...* lub *nie lubi...* W opowieść można wpleść także pytania typu[4]: *Kto to jest? Kim jesteś? Skąd pochodzisz? Co to jest?* Nauczyciel wchodzi w ten sposób w interakcję z publicznością, która czynnie uczestniczy w spektaklu, powtarzając uprzednio zasłyszane zwroty. Tak uczniowie przygotowują się do kolejnego etapu pracy, którą będzie prezentacja własna. W zależności od możliwości czasowych uczący się wykonują w klasie lub w domu karty ilustracyjne zgodnie z poleceniem: *Narysuj się, aby się przedstawić i powiedzieć, co lubisz, a czego nie*. Interesującą propozycją jest zachęcenie uczniów do wykonania obrazków techniką kolażu z różnych materiałów i tworzyw (gazet, czasopism, zdjęć, tkanin, drobnych przedmiotów codziennego użytku itp.), naklejonych na papier i łączonych

3 Jako romanistka podaję również przykłady w języku francuskim: *Je m'appelle... / Il/Elle s'appelle...; Mon prénom est... / Son prénom est...; Mon nom de famille est... / Son nom de famille est...; Je suis un garçon / je suis une fille; C'est un garçon / c'est une fille... ; Voici ma/sa maison, mon/son chien, mon/son vélo; J'aime... / Je n'aime pas... il/elle aime... ou n'aime pas...*

4 Przykłady pytań w języku francuskim: *c'est qui ? qui es-tu ? d'où viens-tu ? qu'est-ce que c'est... ?*

z tradycyjnymi technikami plastycznymi (kredkami, pastelami, farbą plakatową, farbą akrylową, gwaszem itp.). Tak wykonane dzieła mogą stanowić element dekoracyjny sali lekcyjnej, a na kolejnych etapach nauki można do nich doklejać tekst zredagowany przez uczniów.

Po przygotowaniu kart ilustracyjnych następuje etap wyjaśniania i formułowania zdań, wprowadzający do ostatniej fazy, którą jest prezentacja ustna w formie inscenizacji wykonanej przez ucznia samodzielnie lub w parze/grupie. W tym drugim przypadku uczestnicy przekładają na zmianę przygotowane uprzednio ilustracje. O sposobie pracy powinni decydować sami uczniowie – niektórym zależy na podkreśleniu własnej, indywidualnej pracy i niechętnie chcą występować z kolegami; inni cenią wspólne występy, gdyż tylko w takiej formie są w stanie przełamać własne ograniczenia i nieśmiałość wobec wyrażania się w języku obcym.

Podczas każdej prezentacji uczniów-widzów warto poprosić np. o zapamiętanie jak największej liczby słówek i wyrażeń związanych z tematyką, np.: *Co przedstawiający lubi, a czego nie lubi? Skąd pochodzi? Czy ma psa, a może rower?* Ważne jest, aby przydzielić uczniom zadanie do wykonania podczas inscenizacji kolegów. Fazą podsumowującą może być dalsza eksploatacja ustna w formie interakcji nauczyciel–uczeń, uczeń–nauczyciel i uczeń–uczeń.

Propozycja dla poziomu biegłości językowej A2 – *Codzienne życie*

Na poziomie A2 można zaproponować uczącym się rozumienie opowieści oraz tworzenie własnych na tematy znane i typowe, związane z życiem codziennym i najważniejszymi potrzebami. Oto przykład kart ilustracyjnych dla prostych sytuacji komunikacyjnych, które dzieją się w świecie spersonifikowanych cyfr, pt. *Codzienność Cyferek*. Opowieść może być zainscenizowana przez jednego lub większą liczbę uczących się jako produkcja ustna ciągła, przeplatana (lub nie) dialogami, które prowadzą spersonifikowane cyferki. Historyjka składa się z czterech kart ilustracyjnych, ale w przeciwieństwie do gotowych kart wydawniczych niemających tekstu na odwrocie, gdyż celem ćwiczenia jest mówienie ze wsparciem za pomocą obrazu, bez wspomagania się zapisem.

Fot. 3 (a–d). Cztery karty ilustracyjne opowieści *Codzienność Cyferek*

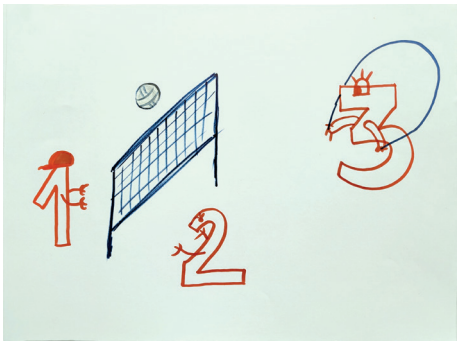

Trzy Cyfry zaczęły dzień na sportowo. Podczas gdy Jedynka z Dwójką grają w siatkówkę, Trójka skacze na skakance.

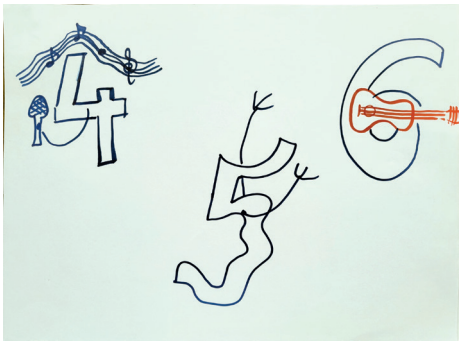

Czwórka, Piątka i Szóstka stworzyły zespół muzyczny, w którym Czwórka śpiewa, Piątka tańczy, a Szóstka gra na gitarze.

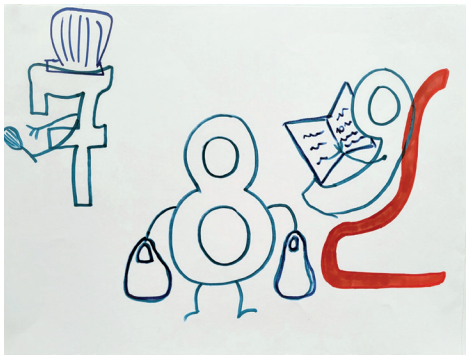

Siódemka, Ósemka i Dziewiątka zostały w domu: Siódemka gotuje, Ósemka idzie na zakupy, a Dziewiątka siedzi na kanapie i czyta książkę.

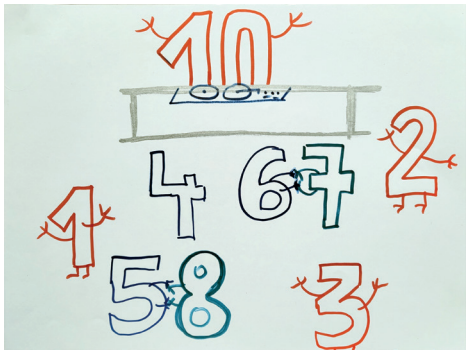

Wieczorem Cyferki urządziły „domówkę": Dziesiątka puszcza muzykę, Piątka z Ósemką i Szóstka z Siódemką tańczą w parach, a pozostałe Cyferki tańczą solo.

Źródło: zdjęcia własne.

Proponowane polecenie do przygotowania powyższych plansz może być następującej treści: *Narysuj(cie) codzienne czynności, które wykonujesz(-jecie). Przygotowując opowieść, użyj(cie) czasu teraźniejszego i czasu przeszłego* (w przypadku języka francuskiego proponuje się użycie czasów: indicatif présent i passé composé). Inscenizacja powinna zawierać od dwóch do pięciu kart ilustracyjnych. Karty (patrz fot. 3a–d) mogą być efektem pracy jednej czteroosobowej grupy uczących się i mogą być wykonane prostą techniką z użyciem mazaków na kartkach z bloku technicznego o formacie A3.

Na podstawowym poziomie biegłości językowej A2, dla którego przygotowano omawianą inscenizację, wymagane jest rozumienie wypowiedzi i często używanych wyrażeń w zakresie podstawowych tematów związanych z życiem codziennym, jak np. informacje dotyczące rozmówcy, jego rodziny, zakupów, otoczenia, szkoły, pracy, czasu wolnego, zajęć domowych itp. Uczący się potrafi porozumiewać się w rutynowych, prostych sytuacjach komunikacyjnych, wymagających ciągłej wypowiedzi lub wymiany zdań na tematy znane i typowe.

Tak jak w poprzedniej inscenizacji, kształtującej umiejętności opowiadania o sobie, tak i tutaj należy zadbać o odbiorców, a więc uczniów-widzów, zlecając im zadania do wykonania. Mogą one być uprzednio opracowane, np. w formie quizu prawda/fałsz, przez uczniów przygotowujących minispektakl. W ten sposób to oni przejmują przypisywaną standardowo nauczycielowi rolę ewaluatora.

Zadanie dla poziomu biegłości językowej B1 – *Sztuka latania*

Proponując wykonanie inscenizacji na poziomie B1, należy pamiętać, że w skali określającej biegłość językową jest to już poziom samodzielności. Zgodnie z założeniami przyjętymi w Europejskim systemie opisu kształcenia językowego (ESOKJ) osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w jasnych wypowiedziach, które dotyczą znanych jej spraw i zdarzeń typowych dla pracy, szkoły, czasu wolnego i innych okoliczności, bezpośrednio związanych z jej życiem oraz otoczeniem.

Fot. 4. Pięć kart ilustracyjnych do opowiadania *Sztuka latania*

Źródło: zdjęcie własne.

Przekazywane informacje powinny być nie tylko interesujące dla odbiorcy, ale również powinno się je podawać w odpowiedni dla poziomu językowego sposób, to znaczy powoli i wyraźnie. Aby kształtować sprawność mówienia, uczeń tworzy proste, spójne wypowiedzi, opisuje swe doświadczenia, nadzieje, marzenia i zamierzenia oraz ciekawe zdarzenia, krótko uzasadniając oraz wyjaśniając swoje reakcje i opinie. Dzięki takim ćwiczeniom uczeń poradzi sobie w typowych sytuacjach komunikacyjnych, np. podczas pobytu za granicą.

Na tym poziomie biegłości językowej można zaproponować uczącym się następujące zadanie: *Narysuj(cie) sytuację (rzeczywistą lub wymyśloną), która miała miejsce w przeszłości. Przygotuj(cie) opowieść z użyciem czasów przeszłych* (w przypadku języka francuskiego wymagane jest użycie czasów: passé composé i imparfait). Inscenizacja powinna zawierać od trzech do siedmiu kart ilustracyjnych. Na fot. 4 widać przykład kart z obrazkami ilustrującymi opowieść *Sztuka latania*. Plansze zostały wykonane na kartkach z bloku technicznego w formacie A3 techniką mieszaną za pomocą kredek i pisaków.

To opowieść o uroczym ptaszku o imieniu Volant, z pięknymi oczami i małymi różowymi nóżkami. Mieszkał on ze swoją mamą w gnieździe na drzewie (patrz fot. 4, karta nr 1). Pewnego dnia mama pofrunęła z innymi ptakami na poszukiwanie ziaren i Volant został sam. Bardzo się nudził. Nagle wpadł na pomysł, aby wylecieć samodzielnie z gniazda (karta nr 2). Wcześniej wiele razy obserwował swoją mamę i teraz zdecydował, że spróbuje ją naśladować. Najpierw spojrzał z gniazda w dół, ale przestraszył się wysokości (karta nr 3). Po chwili postanowił się odważyć, rozwinął skrzydła i skoczył. Niestety spadł i wylądował w stercie liści (karta nr 4). Nagle dostrzegł swoją mamę, która powracała do gniazda. Ptaszek bardzo chciał do niej dołączyć, a więc ponownie spróbował wzlecieć. Skoncentrował się, rozwinął skrzydła i... wzniósł się w przestworza, dołączając do swej mamy (karta nr 5).

Zadaniem uczniów-widzów jest uważne śledzenie inscenizacji, a następnie wyrażenie swojej opinii, opisanie wrażeń i reakcji. Oprócz wymiaru eksplicytnego opowieści, którą stanowi przygoda z lataniem, opowieść niesie przekaz implicytny, którego odbiór uczący się wyrażają w swoich reakcjach po jej obejrzeniu i wysłuchaniu. W zależności od ich wieku i rozwoju poznawczego mogą mieć w tym przypadku refleksje na temat samodzielności, autonomii dorastających dzieci, odwagi w podejmowaniu działania czy opuszczania gniazda rodzinnego. Kanwa opowieści służy zatem rozwijaniu umiejętności zarówno językowych, jak i społecznych uczniów.

Projekt do zrealizowania na poziomie B2 – *Wszystko jest w naszych rękach*

Proponując projekt użytkownikom języka obcego na poziomie B2, należy również kierować się założeniami przyjętymi w ESOKJ. Zgodnie z nimi osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w dłuższych, złożonych tekstach na tematy konkretne i abstrakcyjne – o ile są to tematy, które zna. Rozumie programy radiowe i telewizyjne dotyczące aktualności, a nawet filmy, pod warunkiem że używany w nich język jest w standardowej odmianie. Ponadto potrafi porozumiewać się na tyle płynnie i spontanicznie, aby prowadzić normalną rozmowę z rodzimym użytkownikiem języka. Umie również w szerokim zakresie tematów formułować przejrzyste i rozbudowane wypowiedzi, a także wyjaśniać swoje stanowisko, rozważając wady i zalety możliwych rozwiązań.

Poszczególne etapy realizacji projektu są z pewnością znane i stosowane przez nauczycieli, dlatego zawarty w niniejszym artykule opis ogranicza się do materiałów, które można wykorzystać podczas pracy metodą projektową. Zostały one użyte w przedsięwzięciu dotykającym kwestii odpowiedzialności obywatelskiej *Wszystko jest w naszych rękach*. Pierwszym działaniem, rozbudzającym zainteresowanie uczniów zagadnieniem odpowiedzialności cyfrowej, jest obejrzenie krótkiego filmu reklamowego *It's in your hands* (pol. wszystko w twoich rękach)[5]. Reklama pokazuje, jakie możliwości czynienia tak dobra, jak i zła, stwarza nowoczesna technologia. Podczas wycieczki nastolatków do lasu jeden z chłopców odłącza się od grupy. Zaciekawiony hałasem w krzakach zbliża się do miejsca, z którego dobiegają dziwne dźwięki. Spostrzega niezwykłego, baśniowego stworka Gnu Gnu. Ich spojrzenia krzyżują się. Jako typowy przedstawiciel swego pokolenia chłopak trzyma w gotowości telefon komórkowy, aby odruchowo sfotografować stworzenie. Oczami wyobraźni widzi konsekwencje upublicznienia zdjęcia nietypowej istoty i mimo pierwotnego odruchu rezygnuje z zamiaru. Film porusza, a jego przekaz zapada w pamięć, a więc jest odpowiednim materiałem, który można zakwalifikować jako swoisty „wyzwalacz aktywności".

5 Filmik reklamowy powstał w języku niemieckim: bit.ly/3HNdmsj. Można skorzystać z wersji anglojęzycznej: bit.ly/3sNiR60 oraz z francuskim napisami: bit.ly/3SXlCIR.

Fot. 5. Kadr z filmu *It's all in your hands*

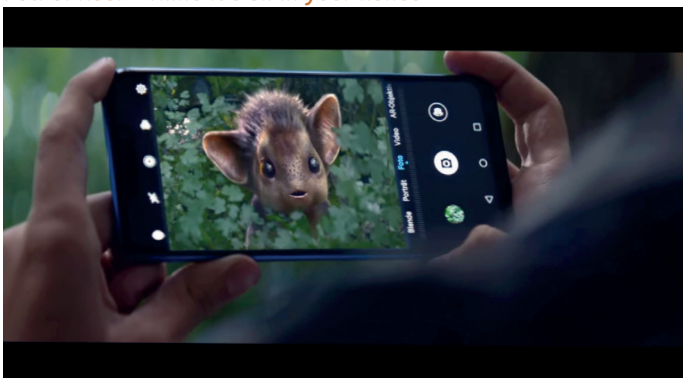

Źródło: zdjęcie własne.

Po obejrzeniu filmu zadaniem pracujących w parach uczniów jest przygotowanie od pięciu do dziesięciu kart inscenizacyjnych do wykorzystania w formie teatrzyku, z jednoczesnym komentarzem do każdej z nich. Odbiorcy spektaklu mają z kolei za zadanie wskazać wady i zalety przedstawionych propozycji. Można również zaproponować dyskusję, dzieląc uczniów na trzy grupy: jedni przedstawią argumenty za, drudzy – przeciw, a pozostali wyjaśnią, dlaczego nie mają zdania na ten temat. Debata ma być pretekstem do rozwijania umiejętności komunikacyjnych w słuchaniu ze zrozumieniem i w mówieniu (zarówno w produkcji, jak i w interakcji) oraz kompetencji obywatelskich.

Podsumowanie

Czytelnikom może nasuwać się pytanie dotyczące zasadności korzystania ze skrzynki *kamishibai*, skoro karty narracyjne można, np. zamocować za pomocą magnesów na białej tablicy w klasie lub za pomocą klamerek na sznurku wzdłuż dowolnej ściany. Otóż wydaje się, że potencjał skrzynki zawiera się w trzech słowach: mediacja, remediacja i fascynacja. Ta ostatnia wynika z efektu zaskoczenia i pozytywnych emocji budzących się w kontakcie z tą oryginalną pomocą dydaktyczną: „*Kamishibai* to magiczne doświadczenie bez względu na to, czy odbywa się w domu przed jednym widzem, czy niewielką ich grupą" (Matsui 2006: 77). Ponadto teatrzyk jest narzędziem usprawniającym działania w remediacji trudności w uczeniu się, gdyż uczący się nabywa pewności siebie poprzez tworzenie samodzielnych kreacji, porządkujących jego pomysły i sposób przekazu: „bez względu na trudności, z którymi boryka się uczeń, przygotowanie i zaprezentowanie przez niego całościowego produktu, ustawienie obrazu, inscenizacja tekstu, wyreżyserowanie całości wystąpienia, nawet gdyby miało być bardzo krótkie, wzmacniają jego wiarę w swe możliwości i tworzą sposobność na bycie docenionym" (Piotrowska-Skrzypek 2021). Dodatkowo skrzynka *kamishibai* staje się narzędziem mediacyjnym, podobnie jak marionetka, kukiełka, pacynka czy teatrzyk-parawan. Wymienione rekwizyty odgrywają rolę pośrednika między nadawcą a odbiorcą przekazu. Dzięki temu uczeń opowiadający (nadawca) zachowuje bezpieczny dystans i zyskuje schronienie przed koniecznością bezpośredniego pokazania się odbiorcom podczas inscenizacji, gdyż ich uwaga skupiona jest przede wszystkim na skrzynce ze zmieniającymi się kartami ilustracyjnymi. Tym samym uczący się ma czas i przestrzeń na kształtowanie pewności siebie oraz

odkrywania przyjemności głośnego wypowiadania się przed publicznością. Szerokie spektrum możliwości, jakie oferuje *kamishibai* wpisuje się w oczekiwania nauczycieli poszukujących nowych, inspirujących narzędzi aktywizujących uczniów w każdym wieku i na każdym poziomie biegłości językowej.

BIBLIOGRAFIA

- Guilloppé, A. (2018), *Czułość*, Katowice: Wydawnictwo Tibum.
- Matsui, N. (2017), *Wszystko o Kamishibai. Pytania i odpowiedzi*, Katowice: Wydawnictwo Tibum.
- Piotrowska-Skrzypek, M. (2021), *Językowe opowieści inaczej, czyli jak skorzystać z aktywizującego potencjału kamishibai*, bit.ly/35VQI3I, [dostęp: 1.02.2022].
- Rada Europy (2003), *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa: Wydawnictwo CODN.

DR MAŁGORZATA PIOTROWSKA-SKRZYPEK

Nauczyciel w Centrum Kształcenia Nauczycieli Języków Obcych i Edukacji Europejskiej Uniwersytetu Warszawskiego, specjalizujący się w dydaktyce przedmiotowej nauczania języków obcych. Kierownik Uniwersyteckiego Ośrodka Kształcenia Nauczycieli Języka Francuskiego UW. Autorka publikacji z dziedziny dydaktyki nauczania języków obcych. Egzaminator maturalny, ekspert ds. awansu zawodowego nauczycieli i nauczyciel dyplomowany z wieloletnim doświadczeniem pracy w liceum i gimnazjum. Koordynator i członkini Komitetu Głównego Olimpiady Języka Francuskiego. Skarbnik PROF-EUROPE Stowarzyszenia Nauczycieli Języka Francuskiego w Polsce.